

Kamu Hizmeti ve Kamu Çalışanı

(Kimlik ve Önem Arayışına İlişkin Notlar)

Onur Karahanoğulları

Giriş: Kapitalizmin temel ilkeleri

Bu çalışmada, kamu yönetiminin varlık nedeni olan kamu hizmeti ve onun ihtiyaç duyduğu işgücünden edilecektir.

Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir toplumsal yapıda yaşıyoruz. Bu tip toplumsal yapılarda toplumsal ihtiyaçlar, piyasanın sözleşme özgürlüğü çerçevesinde mal ve hizmet üretmesi ve bu mal ve hizmetlerin de ihtiyaç sahiplerince talep edilmesiyle karşılanır. Mülkiyet hakkınız, girişim özgürlüğünüz ve sözleşme yapma serbestliğiniz vardır. Bu üçü kapitalizmin esasıdır. Özel mülkiyet, girişim ve sözleşme özgürlüğü.

Hiç mülkiyeti olmayan insanın bile emek gücü üzerinde mülkiyet hakkı olduğu varsayılır. Bütün toplumsal ilişkiler bu üç ilke çerçevesinde örgütlenen faaliyetlerle karşılanır. Çünkü kapitalizm devrindeyiz. Kamu hizmeti, bu ilkelere en az birinin eksik olduğu mal ve hizmet üretim alanlarını ifade eder ki bu da –kabaca- siyasal alandır. Kapitalizmin bu üç ilkesinden birisini geriletmişseniz ortaya siyasal alan çıkar. Siyasal alan da –yine kabaca- eşitleyecek olursak kamu hizmetini ifade eder. Kamu hizmeti toplumsal ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmet üretiminin, piyasanın işleyiş kurallarından kurtarılarak, bağışık kılınarak, tamamen olmasa da belli oranlarda bağışık kılınarak, devlet tarafından üstlenilmesini, siyasal alana dahil edilmesini anlatır.

Kapitalizmin işleyiş ilkelerinden bağışık kılınmış alanlar

Meta, piyasayı ifade ediyorsa, metasızlaştırma, kamu hizmetini anlatır. Bunlar, kapitalizm içinde kurtarılmış; kapitalist olmayan alanlardır.

Peki bu alanlar niye kurtarılır? Örgütlü işçi sınıfının mücadelesi sonucunda devlete yüklenen baskıyla mı kurtarılır? Evet, nedenlerden bir tanesi budur. Ama temel neden, kapitalist üretim ilişkilerinin işleyişini güvenceye almak ve kapitalizmin varlığının devamı için gerekli koşulları sağlamaktır. Devletin temel amacı budur. Ancak, devletin üzerinde çeşitli toplumsal baskılar vardır, bunlardan en önemlisi de örgütlü işçi sınıfı mücadelesidir. Pek çok başka etken de devreye girer. Kapitalist sınıf içi mücadeleler, devletin kurmuş olduğu

yapısının refleksleri, muhafazakarlığı vs. Bazı mal ve üretim alanlarının kapitalizmin işleyiş kurallarından bağışık kılınmasının nedenleri bu saydıklarımız olabilir. Ancak, temel neden, kapitalist üretim biçiminin varlığını ve işleyişini garantiye almak, bunu sağlamak için de devletin varlığını ve işleyişini güvenceye almaktır.

Nasıl bağışık kılınır? Tipik örneği vergi ile finansmandır. Kapitalizmde, bir mal ve hizmet üretmek için iktisadi girişim oluşturmak zorundasınız ve bu girişimi oluşturmak için gerekli olan sermayeyi, sermaye birikim süreci sonucunda sağlarsınız. İlkel sermaye birikim süreci konusunu burada ele almamız mümkün değil. Kamu söz konusu olduğu zaman, üreteceğiniz mal ve hizmet için gerekli olan parayı, piyasanın işleyişinde geçerli olan sermaye birikiminden değil, siyasal iktidar aracılığı ile vergiden sağlarsınız. Hiçbir özel müteşebbisin, hiçbir özel kişinin bir başkasının cebinden zorla para alma hakkı yoktur. Ama siyasal alanın vardır. Cebimizden zorla para alır ki, buna vergi denir. Bununla birtakım mal ve hizmetler üretir.

Bir diğer örnek. Hiç kimse, kimsenin emeğine zorla el koyamaz. Çünkü sözleşme ilkesi geçerlidir, özgürsünüz. Ama devlet sizi askere alır ve emeğinize 18 ay boyunca el koyar. Ya da bir yerde deprem, sel taşkını olur; işgücüne ihtiyaç vardır. Orada kimse kimseyle sözleşme yapmaz. Devlet emeğinize el koyar. Emek bakımından da yani mal ve hizmet üretiminin örgütlenmesi için gerekli olan ikinci unsur bakımından da siyasal alan kamu hizmetleri söz konusu olduğu zaman, piyasanın işleyiş kurallarından belirli oranda bağışık kılınır.

Piyasanın işleyiş ilkelerinden özel mülkiyet ilkesinden bağışık kılınmaya örnek verelim: Kamu hizmetleri söz konusu olduğu zaman, burada üretilecek olan mal ve hizmetler için gereken girdilerin, mutlaka sözleşme hukuku içinde ele alınması gerekmez. Kamulaştırma diye bir kavram vardır. Bir yerde yol yapılacaksa, tarlanın sahibiyle pazarlık yapılmaz, kamulaştırma olanağı vardır. Kamu hizmetleri alanının bir ayrıcalığıdır bu. Bir yerde okul yapılacaksa arazi ne kadar değerli olursa olsun, mal sahibinin mülkiyet hakkını tanımadan devlet o araziye –elbette karşılığını ödemek kaydıyla- el koyar. Buna da kamulaştırma denir. Mülkiyet de ilkesi de kamu hizmetleri alanı / siyasal alan söz konusu olduğu zaman zayıflar.

Kamu hizmetinin işgücü

İşgücüne geri döndüğümüzde, siyasal alan kamu hizmetleri alanının örgütlenmesi için gerekli olan işgücünü sözleşme ilişkisi içinde karşılamaz. İstisnai durumlarda, örneğin askerlikte, olağanüstü hallerde emek gücü sahibinin iradesi gözönüne alınmaz.

Olağan durumlarda ise “kamu görevlileri” statüsü bulunmaktadır. Bu statü, sözleşme alanına (piyasaya) ait bir kavram değildir, farklıdır. Ancak tamamen farklı olmayıp karma bir yapıya sahiptir. Ağırlık kamusal olup, kamu hizmetlerinin özelliğiyle damgalanmıştır. İlginçtir hep gözden kaçır, siyasal bir haktır memur olmak. Kamu hizmetine girmek, Anayasada yer alan siyasal bir haktır. 70. madde de “Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir” der. Koşulları taşıdığınız sürece (ki bunlar da yasal koşullardır) haktır ve bu koşullar herhangi patronun keyfine göre belirlediği koşullar değildir. Yasal koşulları taşıyorsanız, hizmetin ihtiyacı ve boş kadro varsa, sınav açılmış ve kazanmışsanız Anayasal hakkınızı iddia edebilirsiniz. Ama ilişki basit bir özel hukuk sözleşmesine dayanıyor olsaydı böyle bir iddia da bulunamazdınız. Kimse kimseyle sözleşme yapmak zorunda değildir. Kapitalizm budur, sözleşme özgürlüğü vardır. Kamu hizmetleri ve devlet siyasal bir alandır ve sizin hakkınız vardır. Haberlerde izlemiştinizdir; MEB önünde Eğitim Bilimleri Fakültesi mezunlarından aday öğretmenler “öğretmenlik hakkımız engellenemez, atamalarımız yapılmalı” diye eylem yapıyorlar. Bunu özel bir müteşebbisin fabrikası önünde “beni işe alın” diye yapamazsınız. Ama kamu hizmeti söz konusu olduğunda Anayasal hakkınızı iddia ederek eylem yapabilirsiniz, bu haktır çünkü.

Kamu hizmeti alanında sözleşme ilkesi, çok önceden geriletilmiştir.

Kamu hizmetleri alanının daralması

Kamu hizmeti alanları nelerdir? Devletten aldığımız her türlü hizmet bu alanı ifade ediyor, ne alıyorsanız. Bugüne kadar böyleydi ve piyasanın geri bastırıldığı, itelendiği, daraltıldığı alanları ifade ediyordu. Şimdi ise bir geri dönüş var.

Kamu hizmetleri alanının daraltılması nasıl yapılıyor? İlk ve en kaba yöntemi bu alanların boşaltılması, bu alanlardan vazgeçilmesi. Üstlendiği alanları terk ediyor devlet. Devlet yassı çelik üretti, bugün üretmesin, deniliyor. Devlet neden yassı çelik üretti? Çünkü beyaz eşya için, otomobil için Türk kapitalistlerinin ihtiyacı vardı, üretti. Bugün artık kendileri üretebiliyor o tip çeliği.

Devlet bıraksın deniliyor ve devlet o alanı terk ediyor. Kamu hizmetleri alanındaki dönüşümlerden birisi bu alanın boşaltılması. Bir blok kağıt düşünürsek, koparıla koparıla ufak bir şey kalacak, ne kalacak? Temel egemenlik ve düzen sağlama hizmetleri yani devletin sopası kalacak.

Bir de kala kala hizmet değil inayet (sadaka, yani yoksulluk hizmetleri) kalacak. Devlet büyük bir kiliseye dönüşecek, hizmet kuruluşu değil. Böyle bir çekirdek kalacak. Son dönem gelişmeyi, soyutlayabileceğimiz ilk tip budur.

İkinci tip parçalanma, kalan alanda parçalanma ki buna taşeronlaşma da diyebiliriz. Mümkün olduğunca hizmetleri bölme, elde ne kaldıysa bölme. Örneğin elde karakol mu kaldı? Karakolun temizlik hizmeti bugüne kadar kamu hizmetleri alanına entegre edilmiştir. Yardımcı hizmetler kadrosunda yer alan memur tarafından yerine getiriliyordu, bunu parçalama, parçalayıp temizlik şirketlerine verme. Örneğin karakolun ihtiyaç duyduğu malzemeler bugüne kadar DMO'dan alınırken, onu bırakıp piyasadan karşılama vs. Antalya'da bir okulda tuvaletlerin temizlik işi hademelere değil, özel bir şirkete verilmiş, karşılığında çocuklardan aylık olarak para isteniyormuş ve veremeyenleri müdür "bak bunlar veremedi" diye ifşa ediyormuş, liste asılıyormuş.

Üçüncü eğilim ise parçaladınız ama yine de geriye şu başbelası siyasallık, bir takım kamu görevlileri ve memurlar kalıyor, bunların da kırılması gerekiyor. Ne yaparsınız? Piyasanın işleyiş kurallarını mümkün olduğunca kamuya sokmaya çalışırsınız. Toplam kalite, verimlilik, norm kadro, parça başı ücret, esnek üretim yöntemleri, performansa bağlı cüret vb. bunları kamuya sokarsınız ve bunlar kalan kamuya girdiği zaman kamu artık kamu olmaktan çıkar. Büyük oranda böyle bir gelişme var.

Ortak kamusal varlığının dağıtılmasına karşı mücadele

Türkiye'de yükselen, kapitalistleri sıkıştıran örgütlü bir işçi sınıfı mücadelesi yok. TÜSİAD'ın ya da diğer iş çevrelerinin sendikalardan dert yandıklarını hiç duymadım. Türkiye kapitalistlerinin derdi, şu an için, örgütlü işçi sınıfı mücadelesi değil, kamuda birikmiş olan kazanımlar. Bu piyasa kurallarının geçersizleştirildiği alanlar tasfiye olsun ki, kapitalistler oralarda kâr arayabilsinler. Türkiye'deki siyasi mücadelenin gündemi burası olmalıdır, birikmiş olan kazanımların geri alınmasına karşı direnilmelidir.

ESM'nin yaptığı panelde konuşmak zor. Çünkü ESM, Enerji-Yapı Yol Sen iken, işçilerle memurları aynı yerde örgütlenme pratiğine sahip, işçi ve kamu görevlileri arasında hiçbir farkın olmadığını söyleyen bir sendika. Örgütlenmede işbirliği, birlikte ve sağlam duruş çok önemli. Kamu hizmeti alanında parçalama sonucunda 2. eğilim taşeronlaşma yaşanıyorsa ve bu taşeron işçilere, TÜRK-İŞ, DİSK ve diğer sendikalar sahip çıkmıyorsa ve siz onlara yakınsanız, onları bir araya toplamak gerçekten çok önemli. Ama yapısal farklılığı da gözden kaçırmamamız gerekir. Kamu görevlileri farklı bir alanın çalışanlarıdır.

Kamu görevlilerindeki yeni eğilim ne? Netice itibariyle emek gücünü örgütleyeceksiniz ve bir çıktı elde edeceksiniz. Bu hem özelde aynı, hem de kamuda aynı fark yok. Emek gücü girecek, sermayeyle birleşecek, örgütlenecek ve mal ve hizmet üretecek. Bu üretim kapitalistler tarafından gerçekleştiriliyorsa, en fazla çıktı alınmalıdır. Artı değer artırılmalı, sömürü oranı sürekli yükseltilmelidir.

Artı-değeri mutlak olarak şöyle arttırabilirsiniz. İşgücünü 8 saatten 10 saate çıkarırsınız, artı değer mutlak olarak artar. Türkiye’de kapitalistlerin karşısında örgütlü bir işçi sınıfı yok demiştim. Siz istediğiniz kadar TİS yapın, 8 saat kamu dışında uygulanmıyor. Toplu sözleşme olan, sendikaların en güçlü örgütlendiği yerlerde bile işgünü en az 10 saat üzerinden uygulanıyor. Mutlak artı-değeri rahatlıkla arttırabilirsiniz. Ama kamuda bunu yapamazsınız. Nispi artı değeri arttırabilirsiniz. Emek süreci öyle organize edilip örgütlenir ki, o emek gücünden yüksek bir değer çıktısı alınır. Özel sektörde, yüksek bir esnek örgütlenme sözkonusudur. Kamu görevlilerine bunu da yapamazsınız. Çünkü nerede çalışacağınız, ne işi yapacağınız yasalarla belirlenmiştir.

İşçi sınıfı mücadelesi bu mutlak ve nispi artı-değeri sınırlamaya yöneliktir. Ücret ya da sözleşme mücadelesi denilen aslında budur. Size 500 milyon değil de, 1 milyar verilebilir. Ama öyle bir ayarlama yapılır ki eskiden sizden 1,5 milyarlık artı-değer kazanılırken, şimdi bu 2,5 milyara çıkmıştır.

Bitirirken

Uluslararası İşçi Birliği’nin (I.Enternasyonal’in) çağrısı 1864 yılında Marx tarafından kaleme alınmıştı. Çağrıda bir saptama var. 10 saatlik iş günü yasası, işçilerin mücadelesi sonucunda çıkmış. Bu, diyor Marx, “burjuva ekonomi politığıne karşı siyasal alanın, üretimin öngörülebilirliğini savunan işçi sınıfı ekonomi politığının zaferidir” diyor. İşçi sınıfı mücadelesi piyasaya karşı kazanılmış zaferlerin mücadelesidir. Ve toplu iş sözleşmesi (TİS) hiç de savunulduğu gibi patron ile işçinin serbestçe karşı karşıya geldiği bir mücadele değildir. Hiçbir patron, TİS’e 12 saat çalışılacaktır diye bir hüküm koyamaz çünkü çalışma süresi, -esnekliklerine rağmen- yasalarla sınırlanmıştır. İşçi sınıfının, siyasetin kazanımıdır bu. Böyle iken kamu hizmetleri alanını ve siyaset alanını ve burada çalışanları basitçe piyasa çalışanlarıyla eşitlemek ve piyasanın mantığıyla bir mücadele kurgulamak doğru olmasa gerek.

Tarih****